

Fakulta agrobiológie a potravinových zdrojov

Ústav rastlinných a environmentálnych vied

prof. Ing. Katarína Ražná, PhD. – prof. RNDr. Milan Bežo, CSc.
prof. Ing. PaedDr. Jana Žiarovská, PhD.

**NÁVODY NA CVIČENIA Z GENOMIKY
A BIOINFORMATIKY – BIOLOGICKÉ DATABÁZY
A DATABÁZOVÉ ZÁZNAMY**

Tretie nezmenené vydanie

Nitra 2023

Vydala Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre
vo Vydavateľstve SPU

Autori: prof. Ing. Katarína Ražná, PhD. (3,53 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

prof. RNDr. Milan Bežo, CSc. (1 AH)

prof. Ing. PaedDr. Jana Žiarovská, PhD. (1 AH)
Ústav rastlinných a environmentálnych vied
FAPZ, SPU v Nitre

Recenzenti: doc. Ing. Juraj Candrák, PhD.
Ústav výživy a genomiky
FAPZ, SPU v Nitre

doc. Mgr. Ildikó Matušíková, PhD.
Fakulta prírodných vied
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

Schválila rektorka Slovenskej poľnohospodárskej univerzity v Nitre dňa 7. 7. 2023
ako návody na cvičenia pre študentov SPU.

Táto publikácia bola vytlačená na ekologickom papieri.

© K. Ražná, M. Bežo, J. Žiarovská, Nitra 2023

ISBN 978-80-552-2620-0

OBSAH

Predhovor
PodĎakovanie

1. Úvod	5
2. Databázy biologických dát	6
2.1 Rozdelenie a zameranie biologických databáz	8
2.2 Primárne databázy	11
2.3 Sekundárne databázy	16
2.4 Špecializované databázy	18
2.5 Integrované databázové systémy a biologické portály	21
3. Formáty databázových záznamov	24
3.1 Formát <i>flatfile</i>	26
3.2 Formát FASTA	29
3.3 Formát PIR/NBRF	31
3.4 Ďalšie typy formátov	31
4. Štruktúra databázového formátu <i>flatfile</i>	34
4.1 Štruktúra sekvenčného záznamu (<i>flatfile</i>)	34
4.2 Anotácia sekvencií treťou stranou, TPA (Third Party Annotation)	44
4.3 Referenčné sekvenčné záznamy, RefSeq (Reference Sequences)	45
4.4 EMBL Genome reviews	46
4.5 Zasielanie sekvencií do databázy	46
5. Vyhľadávanie a získavanie informácií v biologických databázach	48
5.1 Štruktúra a možnosti vyhľadávania v rozhraní Entrez	49
5.2 Vyhľadávanie sekvenčných záznamov v databáze GenBank (NCBI)	55
5.3 Vyhľadávanie publikačných záznamov PubMed/MEDLINE	60
6. Úlohy	67
7. Terminológia	69
8. Zoznam použitej literatúry	72

Predhovor

Bioinformatika sa stáva neoddeliteľnou súčasťou výskumu a bádania. Je to vedná oblasť interdisciplinárneho charakteru s významným dosahom pre vedu a prax. Teoretické znalosti a praktické skúsenosti v danej oblasti tvoria platformu vedeckej práce odborníkov pôsobiacich vo výskumných, univerzitných pracoviskách a v súkromnom sektore biologického zamerania.

Návody na cvičenia z enomiky a bioinformatiky – biologické databázy a databázové záznamy sú študijnou literatúrou určenou pre študentov predmetu Genomika a bioinformatika a študentov študijného programu Genetické technológie rastlín. Rovnako nájdú uplatnenie v širokom spektre biologicky zameraných odborov a programov univerzitného smeru. Publikácia poskytuje základné informácie o databázach biologických údajov, o formátoch databázových záznamov a ich obsahovej štruktúre, ako aj o spôsoboch vyhľadávania biologických a bibliografických informácií v databázach. Súčasťou skrípt je pomerne rozsiahla obrázková príloha uľahčujúca čitateľovi priamu aplikáciu získaných poznatkov vo vyhľadávaní informácií v databázach, otázky, úlohy a terminológiu z danej oblasti.

Zámerom autorov je pripraviť nadstavbu učebnej pomôcky, ktorá bude obsahovo venovaná pokročilým postupom bioinformatiky, zahrňujúcim analýzy na úrovni sekvencií nukleotidov, posudzovanie podobnosti sekvencií a fylogenetické analýzy, ako aj oboznámenie sa so špecializovanými databázami a špecifickými algoritmami vyhodnocovania sekvenčných zápisov.

Budeme radi, ak daná študijná literatúra, okrem svojho základného poslania, prispeje aj k získaniu náklonnosti čitateľa o daný vedný odbor a najmä podporí využívanie bioinformatiky v štúdiu, príprave záverečných prác a vo výskume.

Autori

PodĎakovanie

Autori vyjadrujú poďakovanie recenzentom Mgr. Ildikó Matušíkovej, PhD a doc. Ing. Jurajovi Candrákovi, PhD. za zodpovedné zhodnotenie rukopisu, cenné pripomienky a návrhy pre skvalitnenie obsahovej stránky publikácie. Ďakujeme svojim najbližším za zázemie, ktoré nám vytvárajú pre našu vedeckú a pedagogickú realizáciu.

1. Úvod

Bioinformatika je v súčasnosti jednou z najintenzívnejšie sa rozvíjajúcich vedných oblastí. Svojim interdisciplinárnym obsahom a aplikáciou, významne ovplyvňuje viaceré vedné odbory (genetiku, biológiu, biochémiu, informatiku, matematiku, medicínu, farmakológiu, poľnohospodárstvo a potravinárstvo). Metódy bioinformatiky umožňujú analyzovať genómy a molekulárno-fenotypové interakcie organizmov z doteraz nepoznanej perspektívy. Vedecká hodnota informácií a znalostí z tohto odboru má priamu aplikáciu pre efektívnu poľnohospodársku produkciu a zabezpečenie kvalitných potravinových produktov. Aplikčný význam a poznatkový potenciál bioinformatiky pre poľnohospodárske vedy podnietil vznik samostatného odvetvia tzv. omických vied vo forme agroinformatiky, respektíve agrobioinformatiky.

V oblasti poľnohospodárstva a potravinárstva vyúsťuje aplikácia bioinformatiky do viacerých výstupov:

- identifikácie génov podmieňujúcich produkčne a výživovo cenné vlastnosti (genomika),
- štúdiá adaptability genómu na abiotické a biotické faktory stresu (transkriptomika, proteomika, metabolomika),
- identifikácie faktorov podmieňujúcich efektívne využívanie živín z pôdy (metagenomika),
- sledovanie interakcií medzi výživou zvierat, resp. človeka a expresiou génov (nutrigenomika).

Teoretické znalosti a praktické skúsenosti z oblasti bioinformatiky sa stávajú nevyhnutnou súčasťou vedy a výskumu. Nastolený trend napredovania v danej oblasti, ktorý je prezentovaný vývojom špecializovaných bioinformačných databáz, nových algoritmových nástrojov *in silico* analýz, zákonite podmieňuje hľadanie ďalších možností archivácie, katalogizácie, spravovania dát a ich vyhodnocovania. Uvedený vývoj je nepochybne podienený aj zvyšujúcou sa úrovňou technickej a prístrojovej infraštruktúry, čo však zároveň so sebou prináša nepriaznivý fenomén vo forme limitovanej kvality dát a množstva opakujúcich sa údajov.

Autori:

prof. Ing. Katarína Ražná, PhD. – prof. RNDr. Milan Bežo, CSc.
prof. Ing. PaedDr. Jana Žiarovská, PhD.

Názov:

NÁVODY NA CVIČENIA Z GENOMIKY A BIOINFORMATIKY
– BIOLOGICKÉ DATABÁZY A DATABÁZOVÉ ZÁZNAMY

Vydavateľ: Slovenská poľnohospodárska univerzita v Nitre

Vydanie: tretie nezmenené

Počet strán: 74

Rok vydania: 2023

AH – VH: 5,53 – 5,67

Neprešlo redakčnou úpravou vo Vydavateľstve SPU.

ISBN 978-80-552-2620-0